

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Dorotea Boch

**LJUBAVNI DISKURS U KATULOVIM
PJESMAMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA HRVATSKI LATINITET

DOROTEA BOCH

**LJUBAVNI DISKURS U KATULOVIM
PJESMAMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Zagreb, 2018.

Sadržaj

I. Uvod	2
II. Stil	2
II. A. Figure i tropi	3
II. B. Diskurs	4
II. C. Ljubavni diskurs	5
II. D. Semantika i semantičko polje	6
III. Analiza Katulovih pjesama ljubavne tematike	6
III. A. Ljubavni diskurs i semantičko polje u pjesmama Lezbiji	7
III. B. Ljubavni diskurs i semantičko polje u pjesmama koje odražavaju ljubavnu bol...16	
IV. Zaključak	23
Popis literature	24
Sažetak rada	25

I. Uvod

Gaj Valerije Katul rođen je u Veroni. Živio je u prvoj polovici 1. st. pr. Kr. u Rimu gdje je počeo pisati poeziju i bio dio skupine neoterika¹ koji su stvarali nove oblike i formirali pjesnički izraz. Ondje je započeo i ljubavnu vezu s udanom ženom kojoj je dao pseudonim *Lezbija* u čast pjesnikinje Sapfe s otoka Lezba. Lezbija je još od antike budila interes mnogih istraživača te je zaključeno da se iza njezinog pseudonima krije Klodija, žena Kvinta Metela Celera i sestra Publija Klodija Pulhera.² Od Katula je bila starija desetak godina, a njihova je ljubav uz nekoliko prekida trajala četiri godine.

Katul je napisao 116 pjesama u raznim metričkim oblicima koje su sabrane u zbirku nazvanu *Carmina*. Raspored pjesama u zbirci nije kronološki, već je podijeljen prema obliku pjesama i danas se ne zna je li sam pjesnik odredio takav redoslijed ili su to učinili njegovi nasljednici i izdavači.³ Kraj života dočekao je u Sirmionu. Vjeruje se da je umro vrlo mlad, sa svega tridesetak godina, a iako se točne godine njegovog rođenja i smrti ne mogu sa sigurnošću odrediti, tradicionalno se spominje da je živio od 87. do 54. godine pr. Kr.

Tema je ovoga rada ljubavni diskurs u odabranim Katulovim pjesmama. Naglasak je na Katulovom ljubavnom životu, a analizirane pjesme bit će prenesene u cijelosti ili će biti preneseni samo dijelovi pjesama koji su odabrani za analizu.

II. Stil

Govoreći o stilu, potrebno je pogledati korijen riječi. Njegov nastanak nalazimo u latinskoj riječi *stilus*, u osnovnom značenju: *pisaljka*. Njome su Rimljani pisali po tablicama od voska. Stil je isprva predstavljao rukopis, ali se njegovo značenje proširilo kako na sadržaj, tako i na vrijednost pisanja. Kroz povijest su mnogi različito tumačili stil i davali mu razna značenja. Tako već kod Platona i Aristotela nailazimo na suprotna stajališta. Dok je Platon smatrao da stil ne mora biti sastavnica svakog djela, Aristotel je držao da je stil njegova

¹ Neoterici su pjesnički krug nastao u Rimu sredinom 1. st. pr. Kr. s programom podizanja rimske poezije na višu razinu i njezina približavanja grčkim uzorima. Kao sljedbenici aleksandrijske poetike ponajviše su pod utjecajem Kalimaha pa svoja djela skladaju u kratkim formama. Od svih se neoterika sačuvalo jedino Katulovo djelo. („Neoterici“, *Leksikon antičkih termina*, ur. Dubravko ŠKILJAN, Izdanja Antibarbarus, Latina et Graeca, Zagreb, 2003, 208.)

² Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 10.

³ *Ibid.* 12.

neizostavna komponenta.⁴ On je bio trag što su ga u iskazu, diskursu ili tekstu ostavljala različita zemljopisna, civilizacijska i kulturalna podneblja, književnopovijesna razdoblja, društveni staleži, književni pravci, škole, književni rodovi, modusi i žanrovi.⁵ Njegov je pojam sve do 18. stoljeća bio normiran navikama publike i klasificiran prema uporabnim kontekstima, rodovima i žanrovima.⁶

Može se krenuti u tome smjeru da je stil način i osobnost napisanog teksta, i kao takav proizlazi iz nutrine pisca. Tu je osobnost teksta, zapravo, veoma teško precizno odrediti. Sasvim je jasno da svaki tekst mora sadržavati stil; odnosno, tekst je plod stila koji je proizašao iz sinergijskog odnosa. Ipak, pisac nije nužno vezan samo uz jedan stil pisanja.

Danas za bolje razumijevanje stila možemo zahvaliti stilistici, filološkoj disciplini koja se bavi proučavanjem stila. Ona se grana u posebne discipline, a vremenom je postala *kontekstnom* i *diskurznom*⁷ te se posvećivala opisu i interpretaciji na koje su utjecala kontekstna obilježja tekstova. Suvremena stilistika temelje ima u antičkoj i srednjovjekovnoj retorici, poetici te metrici.

II. A. Figure i tropi

Prvim koji je upotrijebio figure smatra se govornik Gorgija u 5. st. pr. Kr. Grci su ih nazivali *shēmata* i predstavljale su različite postupke dinamizacije proznog teksta.⁸ Grci su, dakle, utemeljili i razvili nauku o figurama koji su Rimljani preuzeli i usustavili, a retorički priručnici do 4. st. broje više od dvjesto figura.⁹ Antika je razgraničila poetiku, znanost o pjesničkom umjeću, od retorike – znanosti o govorništvu, a kako je Gorgija bio govornik, u početku se koristio naziv *retoričke figure* i uz njega se kasnije počeo koristiti i naziv *stilske figure*, koji je upućivao na pjesništvo i naglašavao ornamentalizaciju diskursa.¹⁰

Marko Fabije Kvintilijan je u 1. st. formulirao dva tipa određenja prirode figure. Prvo je određenje figure kao oblika kojime se izražava misao i dio je diskursa. Usporedio ju je s oblikom ljudskog tijela jer, kao što i ljudsko tijelo ima karakterističan oblik, svaki iskaz ima

⁴ „Stil“, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58096> (zadnji pristup 1.9.2018.)

⁵ Vladimir BITI, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000, 512.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.* 515.

⁸ Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, VII.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

karakterističan oblik.¹¹ U drugom određenju figura podrazumijevao je razumno odstupanje u značenju ili govore od uobičajenog i jednostavnog načina govora, a takvo je odstupanje slično onome tijekom sjedenja, naslanjanja ili gledanja unazad.¹²

Figure su konstrukcije koje odstupaju od uobičajenih jezičnih pojava. Današnjom razdiobom podijeljene su na:¹³

- ❖ *figure dikcije* (aliteracija, anafora, asonanca, elizija, epifora, igra riječima, rima, simploka, siniceza, ...)
- ❖ *figure konstrukcije* (akronim, akrostih, asindeton, elipsa, hijizam, hiperbaton, inverzija, oksimoron, pleonazam, sinonimija, ...)
- ❖ *figure misli* (alegorija, antiteza, apostrofa, gradacija, hiperbola, ironija, litota, paradoks, parafraza, sinestezija, ...)
- ❖ *figure diskursa* (amplifikacija, epifonem, etopeja, hipotipoza, metastaza, opis, paralela, ponavljanje, portret, poslovice, sentencija, topografija, topotezija, ...)

Posebna skupina figura su *figure riječi* ili *tropi* (antifraza, antonomazija, epitet, igra riječima, metafora, metalepsa, metonimija, poredba, silepsa, simbol, sinegdoha, ...). U njima dolazi do promjene u sadržaju u odnosu prema uobičajenoj upotrebi. Figura je u antičkoj retorici i poetici ukras govora ili poetskog iskaza, stilski obilježeno odstupanje od uobičajene uporabe jezika koje obuhvaća više od jedne riječi.¹⁴ Trop je u retorici i poetici jedan od ukrasa iskaza, stilski obilježeno odstupanje od uobičajene upotrebe jezika koje obuhvaća plan sadržaja jedne riječi.¹⁵ Tropi su uz figure veoma bitno retorsko i poetsko sredstvo.¹⁶

II. B. Diskurs

Dok je diskurs (lat. *discursus*: optrčavanje; razgovor) razgovor koji je razmjena mišljenja između dviju ili više osoba, u književnosti on predstavlja tekst kao ostvarivanje dijaloga između pisca i čitatelja. Pojam diskursa došao je preko Lévi-Straussove analize mitske strukture. Prema njemu je diskurs razina na kojoj se kao osnovne jedinice pojavljuju

¹¹ Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, VII.

¹² *Ibid.*

¹³ Kod svake će skupine figura u zagradi biti navedeno nekoliko karakterističnih primjera.

¹⁴ *Leksikon antičkih termina*, ur. Dubravko ŠKILJAN, Izdanja Antibarbarus, Latina et Graeca, Zagreb, 2003, 96.

¹⁵ *Ibid.* 294.

¹⁶ *Ibid.*

rečenice i one su najkompleksnije konstitutivne jedinice jezika.¹⁷ Stoga je diskurs, odnosno tekst, jedna velika rečenica unutar koje je svaka rečenica *mali diskurs*. Drugim riječima, diskurs je jezična jedinica najviše razine u kojoj postoje bilo kakve zavisnosti između njezinih dijelova.¹⁸

II. C. Ljubavni diskurs

Proučavajući ljubav kao polazište, motiv, emociju ili pak imaginarij za kojime se pisac vodi, nemoguće ju je odrediti na načelan način. Taj bi pokušaj bio jednak tomu da se predmet kvadratna oblika pokuša umjestiti u kalup okrugla oblika. Ljubav se, zato, na razini diskursa može promatrati samo onoliko koliko određeni pisac nudi svojem čitatelju.

Prema Dubravku Škiljanu, „ljubavnu je liriku, kao jedan od najistančanijih jezičnih iskaza koji je najdublje uvjetovan pjesnikovom ličnom anamnezom i specifičnim poimanjem jezika, skaredno podvrgnuti lingvističkoj analizi koja u težnji da dosegne znanstvenu objektivnost u predmet svog istraživanja, nužno unosi redukciju.“¹⁹ Razlog tomu je neposredno suočavanje goleme slobode poetskog iskazivanja i namjerna limitiranost instrumentarija kojim se pristupa tom iskazivanju; namjera da se neograničeni prostori poezije zatvore u granice znanstvenog diskursa.²⁰ Ljubav je i kao emocija i kao pojam prihvaćena kao aksiom; neodvojiva je od ljudske egzistencije, pojavljuje se u svim društvima i vremenima, a ipak, u svoj toj svojoj različitosti, zadržava konstantu koja dozvoljava razne manifestacije ljubavi smatrati pojavnostima istog fenomena.²¹

U Katulovoj zbirci *Carmina* prevladava ljubavni diskurs jer je većina pjesama posvećena Lezbiji, dok je manji broj posvećen drugim ženama, a ostale pjesme drugim temama. Gledajući na zbirku *Carmina* kao na dijalog Katula i Lezbije, odnosno Katula i čitatelja, moguće je prepoznati kronologiju ljubavi od njezinog začetka do rasipanja. Cijela je knjiga diskurs ljubavi, dok je svaka pjesma za sebe diskurs unutar tog glavnog diskursa.

¹⁷ Vladimir BITI, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000, 78.

¹⁸ Dubravko ŠKILJAN, *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga, Zagreb, 1985, 15.

¹⁹ Dubravko ŠKILJAN, *Vježbe iz semantike ljubavi*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 2007, 8.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

II. D. Semantika i semantičko polje

Semantika je grana lingvistike koja proučava pojedine riječi, njihove oblike i grupacije kao nosioce određena značenja te kao sredstva za označavanje predmeta, pojava i odnosa u materijalnom i duhovnom svijetu; ona utvrđuje glavne procese koji vode do promjena u značenju riječi.²² Ona proučava plan sadržaja u jeziku i govoru, i bavi se čitavim jezičnim sadržajem na svim nivoima.²³

Osnovna semantička jedinica naziva se *semantem*; njoj na planu izraza odgovara *morf* te *semantem* i njemu ekvivalentan pridruženi *morf* sačinjavaju *morfem*, najmanji jezični znak.²⁴ Udruživanje svih semantema koji imaju zajedničke figure sadržaja u jednu cjelinu unutar koje se promatraju njihovi zajednički odnosi naziva se *semantičkim poljem*.²⁵ Unutar njega je svaki semantem kao *hiponim* podređen nekom drugom semantemu, *hiperonimu*.

III. Analiza Katulovih pjesama ljubavne tematike

Nakon što su objašnjeni temeljni pojmovi bitni za razumijevanje teksta i elemenata od kojih se on sastoji, slijedi analitički dio u kojem će biti obrađen ljubavni diskurs i semantičko polje u Katulovim pjesmama ljubavne tematike.²⁶

Već je navedeno da se Katulove pjesme mogu odrediti kao pjesme Lezbiji i pjesme o ženama. Prve se mogu odrediti isključivo kao ljubavne, a druge su djelomično ljubavne, a djelomično odraz stava Katula, i tadašnjeg društva općenito, prema ženama. Unutar te podjele, pjesme Lezbiji dijele se na pjesme ljubavnog ushita i sreće, i na one koje odražavaju ljubavnu bol. Nadalje će se u analizi za pjesme ljubavnog ushita i sreće koristiti sintagma *pjesme Lezbiji*.

²² „Semantika“, preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/> (zadnji pristup: 1.9.2018.)

²³ Dubravko ŠKILJAN, *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga, Zagreb, 1985, 15.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ „Semantičko polje“, preuzeto s: <http://moodle.srce.hr/2015-2016/mod/page/view.php?id=146443> (zadnji pristup: 1.9.2018.)

²⁶ Za pomoć pri određivanju semantičkog polja u Katulovim pjesmama korištena je knjiga: Barthes, Roland, *Fragmentsi ljubavnog diskursa*, Naklada Pelago, Zagreb, 2007

Odabrane pjesme analizirat će se i podijeliti ovim redoslijedom:²⁷

❖ *Pjesme Lezbiji:*

II, III, V, VII, LI, LXXXVI, LXXXVII, XCII, CVII, CIX

❖ *Pjesme koje odražavaju ljubavnu bol:*

VIII, XI, LVIII, LXXII, LXXV, LXXVI

Cilj nije psihološki analizirati Katulovu ličnost, već će se proučavajući leksik, stilske figure, motive i semantička polja odrediti Katulov ljubavni diskurs i iz njega definirati kako se Katul osjećao u ljubavnom odnosu. Proučavanjem svih tih motiva koji su rascjepkani u djelićima Katulova stila, sagledat će se šira slika njegovih osjećaja. Budući da je ljubavni diskurs u pjesmama težište ovoga rada, Katula se ne će analizirati kao osobu, već će analiza biti usmjerena isključivo na pjesnika unutar okvira njegovih pjesama. Cilj je, također, i usporediti diskurs sretno zaljubljenog Katula s nesretnim Katulom, vidjeti razlikuje li se u potpunosti njegov leksik u tim dvjema podjelama pjesama ili je drugi tek pandan prvomu. Pjesme o ženama ne će biti dio analize. Iako je dio njih ljubavne tematike, one su izraz Katulovog općeg odnosa prema ženama, kao i odnos tadašnjeg društva, te su kao takve treći diskurs *per se*.

III. A. Ljubavni diskurs i semantičko polje u pjesmama Lezbiji

Osnovni motiv u svim analiziranim ljubavnim pjesmama Katula bila je Lezbija. Ona ga preplavljuje u vremenima kada mu je na umu jedino njihova ljubav, kao i onda kada, u trenucima bez nje i zbog nje, ostaje u borbi sa svojim osjećajima.

U pjesmama Lezbiji, točnije – na primjeru deset pjesama ljubavnog ushita, Katul koristi pojedine riječi ili sintagme kojima opisuje ljubavni odnos, a neke od njih u pjesmama i ponavlja. Među njima se nalaze:

- ❖ *amor*
- ❖ *tenuis flamma*
- ❖ *gravis ardor*
- ❖ *cupido*

²⁷ Pjesme su preuzete iz: Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996

- ❖ *avida libido*
- ❖ *foedus sanctae amicitiae*

Ovi izrazi prikazuju gradaciju Katulovih osjećaja; od *ljubavi* koja je primarni pokretač ovoga odnosa, do *besmrtnog ljubavnog plamena* kojime je Katul izgarao. One su također i *hiperonimi* koji su unutar pjesama nadređeni svojim *hiponimima*. Stoga, Katulovi *hiperonimi* su osjećaji koji također mogu biti promatrani kao *hiponimi* podređeni jednom velikom *hiperonimu* koji Katula vodi u pjesmama, a to je *Amor*. Taj *Amor*, kako se iz pjesama može zaključiti, za Katula nije bio mitološki lik, već jedna sveprisutna snaga koja je u njemu ostavila utisak i bila središte njegova života.

Takva bi podjela izgledala ovako:

Amor – *hiperonim* od:

amor

tenuis flamma

gravis ardor

cupido

avida libido

foedus sanctae amicitiae

hiponimi od *Amor*;

hiperonimi ostalih *hiponima* u pjesmama

Ipak, zbog lakšeg razumijevanja, nadalje se ne će analizirati temeljni *hiperonim Amor* kako ga se ne bi miješalo s *hiperonimom amor*. On je ovdje samo naveden kao primjer i temelj Katulova ljubavnog diskursa. U nastavku će se analizirati gore navedeni *hiperonimi* i njihovi *hiponimi*.

- ❖ *amor*

Prvi je i primarni *hiperonim amor*. On je, sasvim logično, svojevrsna nit kojime su protkane pjesme Lezbiji. To je već vidljivo u pjesmi broj V²⁸ – a svakako bi trebalo započeti s njome – koja je, kao jedna od najpoznatijih pjesama Katula, kroz povijest mnogo puta prevedena, a i imitirana:

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus (...)

²⁸ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 32.

Ovaj prvi i glavni stih pjesme uvertira je u stihove koji dolaze. Ovdje se *amemus* može poistovjetiti s *amor*, što znači da je *amemus* (od *amo*, 1.) hiperonim. Njegov je hiponim *vivamus* (od *vivo*, 3.) koji mu upotpunjuje sadržaj. Katul *živjeti* podređuje *voljeti*; on mnogo puta, što će se vidjeti i u daljnjoj analizi, ljubav smatra glavnom pokretačicom svega, a život smatra životom dokle je god u njemu ljubav prisutna.

(...) *Soles occidere et redire possunt:*
nobis cum semel occidit brevis lux, 5
nox est perpetua una dormienda. (...)

U petom i šestom stihu stoje hiponimi *lux (brevis)* i *nox (perpetua)* koji ukazuju na kratkotrajnost danâ u ljubavi koje prekida vječna noć. Ovdje je vidljiva figura konstrukcije – *akumulacija*,²⁹ kojom Katul dovodi diskurs do bujanja i izričajne punine. Već u četvrtom stihu (*Soles...*) slikom izlaska i zalaska Sunca najavljuje usredotočenost na ljubav, referirajući se na prolazak života, iz koje nadalje argumentira njezinu važnost.

(...) *Da mi basia mille, deinde centum,*
dein mille altera, dein secunda centum,
deinde usque altera mille, deinde centum. (...)

Od sedmog do devetog stiha Katul koristi figuru diskursa – *adinaton*³⁰ (*basia mille, deinde centum, dein mille altera...*), kojom *hiperbolizirajući* naglašava nezasitnost prema Lezbiji. U sedmom je stihu hiponim *basia*; Katulu draga riječ koju često koristi u pjesmama i koja je za njega fizički iskaz ljubavi.

U pjesmi LXXXVI³¹ Katul opisuje ljepotu Kvincije, koja ne može parirati ljepoti Lezbije:

(...) *Lesbia formosa est, quae cum pulcerrima tota est,* 5
tum omnibus una omnis subripuit veneres.

²⁹ Akumulacija (figura konstrukcije) je gomilanje značenjski bliskih pojedinosti kojim se razvija temeljna misao ili emocija, detaljistički portretira osoba, jasno pokazuje prizor, predmet ili situacija. Gomilaju se jezični elementi koji pripadaju istoj kategoriji i imaju istu gramatičku funkciju. („Akumulacija“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 14.)

³⁰ Adinaton (figura diskursa) je argumentacijski topos za kojim se poseže kada se kani naglasiti i izrazito afektivno podcrtati nemogućnost da se što dogodi. Može se promatrati i kao hiperbola u ekstremu koja povezuje neshvatljive i proturječne činjenice (*Jučer su te tražili milijun puta.*) te proizvodi nemoguće i posve nadrealne slike. („Adinaton“, *Ibid.* 3.)

³¹ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 174.

Atributima *formosa* i *pulcerrima tota* pjesnik iznad svega stavlja Lezbijinu ljepotu; kako vanjsku, tako i unutarnju, želeći istaknuti da se ne može uspoređivati i s kime.

❖ *tenuis flamma*

Tenuis flamma drugi je izdvojeni hiperonim u gradaciji Katulovih osjećaja. Kod hiperonima *amor* vidi se Katulova očaranost Lezbijom, a *tenuis flamma* posljedica je onoga što Lezbija čini u Katulovoj nutrini. Iz te emotivne nutrine, u pjesniku se odvijaju procesi koji se ispoljavaju na fizičkoj razini. To se vidi u pjesmi broj LI:³²

(...) *dulce ridentem, misero quod omnis*

eripit sensus mihi: nam simul te,

Lesbia, aspexi, nihil est super mi

[Lesbia, vocis]

lingua sed torpet, tenuis sub artus

flamma demanat, sonitu suo

tintinant aures, gemina teguntur

lumina nocte. –

Otium, Catulle, tibi molestum est:

otio exultas nimiumque gestis. (...)

Prva sintagma podređena hiperonimu *tenuis flamma* je (*tu, Lesbia*) *dulce ridens*. Metafora,³³ trop vidljiva je u hiponimima *eripit sensus* (*omnis eripit sensus*), *lingua sed torpet*, *artus* te hiponimu *aures*, točnije, u glagolu imenice *aures – tintinant*. Katul time ističe da Lezbija, kao što je gore navedeno, u njegovoj nutrini budi osjećaje koji tako snažno utječu na njega, da osjeća kao da mu osjetila oživljuju. Posljednja dva hiponima su *lumina nocte* i *otium*. Potrebno je naglasiti da je ova pjesma parafraza Sappine pjesme broj 31, φαίνεταί μοι,³⁴ i obje su zapisane u sappičkoj strofi. Ono što se može uočiti iz ovog diskursa jest Katulova opijenost

³² Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 82.

³³ Metafora (figura riječi; trop) je zamjenjivanje jedne riječi drugom prema značenjskoj srodnosti ili analogiji; prijenos imena s jedne stvari na drugu i značenja s jedne riječi na drugu. („Metafora“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 187.)

³⁴ Lauren HUNTER, *Translation of Catullus 51 and Sappho 31*, preuzeto s: <https://escholarship.org/uc/item/4nm542kj> (zadnji pristup: 1.9.2018.)

Lezbijom i njezinim likom, što se najbolje primjećuje u dijelu *tenuis flamma sub artus demanat*.

❖ *gravis ardor*

Katul koristi sinonime³⁵ za pojedine osjećaje. Može se primjetiti da su ti sinonimi prisutni kako bi se razlučilo *stupnjevanje* dotičnog osjećaja. Primjer su dva hiperonima ovdje navedena: *flamma* i *ardor*. U zbirci *Carmina* poznate su dvije pjesme (II i III) o Lezbijinom vrapčiću. Pjesma II³⁶ započinje stihovima:

*Passer, deliciae meae puellae,
quicum ludere, quem in sinu tenere, (...)*

Iz njih je vidljivo koliko je vrapčić bio dragocjen Lezbiji, ali i koliko Katul Lezbijinu radost preslikava u sebe i s njome je osjeća, što kazuju zadnja dva stiha:

*(...) Tecum ludere sicut ipsa possem
et tristis animi levare curas!*

Hiperonim *gravis ardor*, koji je značajan za ovu pjesmu, nalazi se u središnjim stihovima:

*(...) cum desiderio meo nitenti
carum nescio quid lubet iocari
et solaciolum sui doloris,
credo, tum **gravis** acquiescat **ardor**. (...)*

Uz hiperonim *gravis ardor* stoje hiponimi *desiderium* te hiponimi *solaciolum* i *dolor*, koji se zajedno mogu ujediniti u jedan izraz – *solaciolum sui doloris*. S početnim stihom pjesme i figurom *personifikacije*,³⁷ figure misli, uočljiva je i *metafora*: *passer, deliciae meae puellae*. Iznad je navedeno da je Katul osjećao Lezbijinu radost, ali se cijela ova pjesma može promatrati i kao poistovjećivanje Katula s vrapčićem. Trag za to bio bi hiponim *solaciolum*

³⁵ Sinonim je riječ koja se glasovnim sustavom razlikuje od druge s kojom ima isto ili blisko značenje. („Sinonim“, preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/> (zadnji pristup: 1.9.2018.))

³⁶ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 28.

³⁷ Personifikacija (figura misli) je pridavanje ljudskih osobina, misli, osjećaja i ponašanja kakvu predmetu, stvari, pojavi, apstrakciji, biljci ili životinji; oljuđivanje. („Personifikacija“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 245.)

sui doloris, što je u ovom slučaju *metalepsa*,³⁸ još jedan trop kojime Katul opisuje dubinu svoje ljubavi.

U pjesmi III³⁹ pjesnik s Lezbijom dijeli patnju zbog smrti vrapčića:

(...) *Passer mortuus est meae puellae,*
passer, deliciae meae puellae,
quem plus illa oculis suis amabat (...)

5

Katul pjesmu započinje *invokacijom* Venere i Kupida:

Lugete, o Veneres Cupidinesque (...)

Kasnije krivi i Orka za smrt vrapčića:

(...) *malae tenebrae*
Orci, quae omnia bella devoratis:
tam bellum mihi passerem abstulistis. (...)

Pjesma III može se promatrati kao nastavak na pjesmu broj II. Obje su prikaz Katulove povezanosti s Lezbijom koja se odražava kroz njegovo suosjećanje s njom. Unatoč tome što se hiponimi prve pjesme vezuju uz mračne osjećaje poput patnje zbog odsutstva voljene osobe, a hiponimi druge uz mračne osjećaje zbog smrti vrapčića, *gravis ardor* nema negativnu konotaciju, nego je samo izraz duboke ljubavi koju pjesnik osjeća.

❖ *cupido*

Koliko je Katul bio strastven ne samo prema Lezbiji, već i u stvarima koje su ga zanimale i okupirale njegovu pažnju, očigledno je iz ostalih pjesama zbirke *Carmina*. No, ako se promatra samo njegov odnos prema Lezbiji, vidljiv je *cupido* (od *cupido*, *-inis*, *f.*); *žudnja*, *strast*, *želja*, i on je sljedeći hiperonim. Odnos Katula i Lezbije prekidan je nekoliko puta, a pjesma CVII⁴⁰ svjedoči o povratku Lezbije. U njoj hiperonim dolazi od pridjeva *cupidus*, 3.

³⁸ Metalepsa (figura riječi; trop) je zamjenjivanje uzroka s posljedicom, preduvjeta rezultatom, izravnog izraza neizravnim. („Metalepsa“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 194.)

³⁹ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 30.

⁴⁰ *Ibid.* 184.

*Si quicquam **cupido** optantique optigit umquam
 insperanti, hoc est gratum animo proprie.
 Quare hoc est gratum nobis quoque carius auro
 quod te restituis, Lesbia, mi **cupido**,
 restituis **cupido** atque insperanti, ipsa refers te 5
 nobis. o lucem candidiore nota!
 Quis me uno vivit felicior aut magis hac est
 optandus vita dicere quis poterit?*

Odmah je uočljivo koliko Katul naglašava *cupido*; u četvrtom i petom stihu ponavlja atribut *cupidus* koji se odnosi na njega samoga, i tu se javlja *geminacija*,⁴¹ figura dikcije, ali i *ponavljanje*,⁴² *figuru diskursa*. Obje se figure javljaju i u drugom i trećem stihu: *gratum*. Hiponimi u stihovima su (*hoc est*) *gratum animo* i *felicior (vivit felicior me uno)*. Oni upotpunjuju riječ *cupido* i Katul ih iznosi kao svo dobro za čime žudi i što čini ravnotežu u životu. Njegov je život smislen i na najvišoj razini jedino ako je Lezbija dio njega, a u njoj je sve ono čemu Katul teži i što ga čini ispunjenim.

❖ *avida libido*

Kod hiperonima *avida libido* na površinu izlazi Katulova nezasićenost; *insatiabilis cupiditas*, koja je u Katulu neprestano prisutna i zbog toga se javlja u različitim oblicima i u većini pjesmama. Jedan je od primjera pjesma broj VII⁴³ u kojoj Katul kao da nadmašuje samoga sebe u izrazu nastalom u nadahnuću pri opisivanju ljubavi, kao i uspoređivanju i potenciranju iste.

*Quaeris, quot mihi basiationes
 tuae, Lesbia, sint satis superque. (...)
 (...) tam te basia multa basiare
 vesano satis et super Catullo est (...)* 10

⁴¹ Geminacija (figura dikcije, podvrsta palilogije) je ponavljanje iste riječi ili skupine riječi na različitim mjestima u iskazu ili njegovu dijelu. („Geminacija“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 123.)

⁴² Ponavljanje (opća figurativna kategorija, figura diskursa) je višestruko ponavljanje istih jezičnih ili kompozicijskih jedinica. Najstariji i najjednostavniji postupak strukturiranja izraza. („Ponavljanje“, *Ibid.* 255.)

⁴³ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 34.

Hiponim *basia* odraz je fizičke želje za Lezbijom. U pjesmi se nalazi u dvama oblicima: *basia* (n. pl. neutruma) i *basiare* (od *basio*, 1.). Osim *geminacije*, ovdje je riječ o *etimološkoj figuri*,⁴⁴ figuri dikcije.

U osmom stihu nalazi se hiponim *furtivi amores*:

(...) furtivos *hominum vident amores* (...)

Taj je hiponim uz glagol *vident* (od *video*, 2.) ujedno i *metafora* kojom Katul opisuje ljubav kroz intimne osjećaje.

❖ *foedus sanctae amicitiae*

Hiperonim *foedus sanctae amicitiae* predstavlja vrhunac u gradaciji Katulovih osjećaja. Ta *veza svetog prijateljstva* krajnja je etapa koju Katul proživljava. Već je u prvom hiperonimu *amor* i u pjesmi V objašnjeno da Katul *voljeti* stavlja iznad *živjeti*; života bez ljubavi za njega, u ovom periodu sreće, nema i ljubav je onaj maleni kotačić koji u njegovom životu sve pokreće.

U trima je pjesmama to posebno naglašeno. Prva je od njih pjesma broj LXXXVII:⁴⁵

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
vere, quantum a me Lesbia amata mea est;
nulla fides ullo fuit umquam foedere tanta,
quanta in amore tuo ex parte reperta mea est.

U pjesmi se pojavljuje nekoliko hiponima koji zbog ponavljanja čine *geminaciju*: *nulla* (*mulier, fides*) i *amo*. Izraz *nulla fides* u trećem stihu ističe jačinu hiperonima *foedus* koji je stavljen u središte pjesme.

Druga je pjesma broj XCII:⁴⁶

Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
de me: Lesbia me dispeream nisi amat.

⁴⁴ Etimološka figura (figura dikcije) je sintaktičko povezivanje riječi koje se zbog stvarnog ili prividno istog porijekla glasovno podudaraju. („Etimološka figura“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 116.)

⁴⁵ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 174.

⁴⁶ *Ibid.* 176.

Quo signo? Quia sunt totidem mea: deprecor illam

assidue, verum dispeream nisi amo.

5

Ovdje se izdvaja nekoliko termina: *dispeream* (od *dispereo, ire*), *deprecor* (od *deprecor, I.*) i sintagma *nisi+amo*. Ne može se reći da se u ovim stihovima nalaze i stilske figure, ali bi se svakako za primjer mogla uzeti *paralela*,⁴⁷ figura diskursa. Katul u ovim stihovima *povlači paralelu* između Lezbije i sebe koristeći oblike *nisi amat* i *nisi amo*.

Uz njih dvaput naglašava:

(...) *Lesbia me dispeream nisi amat.*

(...) *verum dispeream nisi amo.*

Ključna za paralelu koju je podvukao između sebe i Lezbije jest riječ *dispereo*. Primjećuje se kako je Katul u oba stiha *uništenje* preusmjerio na sebe. Možda je upravo odabir tog glagola ono što Katul ovdje želi istaknuti; Lezbiju stavlja ispred sebe ne želeći joj zlo, ukoliko ga ne voli, a ljubav je u njemu toliko snažna da mu bez te ljubavi nije živjeti.

Treća pjesma koja potkrepljuje ovaj hiperonim jest pjesma broj CIX,⁴⁸ u kojoj ga i nalazimo:

Iucundum, mea vita, mihi proponis amorem

hunc nostrum inter nos perpetuumque fore.

Di magni, facite ut vere promittere possit,

atque id sincere dicat et ex animo,

ut liceat nobis tota perducere vita

5

aeternum hoc sanctae foedus amicitiae.

Prvi je hiponim *vita* koji je ujedno i *simbol*,⁴⁹ trop. On je u ovoj pjesmi i sinonim za Lezbiju, a posvojnomo zamjenicom *mea*, Katul ovoj riječi dodaje dublje i osobnije značenje. U prva se dva stiha nalazi nekoliko hiponima koji su povezani u skupine: *iucundus amor noster* i *inter*

⁴⁷ Paralela (figura diskursa) je istodobno prikazivanje dvaju likova ili dviju osoba tako da se naglase sličnosti i razlike među njima. Uspoređivanje i uspostavljanje analogija temelji se na opisu istih ili sličnih obilježja (izgled, geste, karakter). Žanrovsko je obilježje usmene i pisane epike, romanesknog i historiografskog diskursa. („Paralela“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 235.)

⁴⁸ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 186.

⁴⁹ Simbol je najopćenitije konkretna stvar, koja prema manje ili više ustaljenoj vezi, upućuje na kakvu ideju ili apstrakciju; vidljivo evocira nevidljivo, teško izrazivo predočava se uvriježenim ili motiviranim znakovima kojih je značenje trenutačno dostupno i lako razumljivo. U stilistici simbol je figura riječi (trop); evokacijski znak. Govor o pojedinačnom u pjesništvu, uopće u književnosti, upućuje na estetičku ideju. Literarni su simboli autorske kreacije. („Simbol“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 285.-286.)

nos perpetuus. Obje skupine čine cjelinu i prikaz su slike ljubavi Katula i Lezbije; dok Katul u prvoj skupini ljubav naziva *divnom, ugodnom*, iz druge se skupine vidi da od Lezbije zahtijeva da ta ljubav ostane *trajna, vječna*. To se može uočiti i u hiponimima koji slijede: *vere sincere dicat* (od *dico*, 3.) i *ex animo*. Nadalje, ponavlja hiponim *vita*, ali ovaj put uz izvorno značenje te riječi i dodajući mu pridjev *totus*. Zadnji hiponim jest *aeternum* koji je sinonim od *perpetuus*. Iz navedenih hiponima vidi se da Katul konstantno pokušava ljubav *održati živom*. Da ljubav nastavi trajati, za pomoć se obraća i bogovima – ističući njihovu veličinu – počevši u trećem stihu do kraja pjesme. Dok im se obraća, upotrebljava glagole *promitto* i *possum*, vezane uz Lezbiju. Isprepliće riječi *amor, vita* te pridjev *aeternum* za koji koristi sinonime.

Zbog svega navedenog u ovoj pjesmi, *foedus sanctae amicitiae* hiperonim je koji je zadnji na popisu Katulovih osjećaja. Ako bi se ova pjesma čitala bez ikakvog razmišljanja o klasifikaciji osjećaja, mogla bi biti promatrana kao početna, temeljna pjesma zaljubljenog pjesnika koji svoju ljubav tek započinje. No, budući da se iz prethodnih hiperonima i pjesama razaznaje mladi, nestašni Katul prepun osjećaja i gorljivosti, *foedus sanctae amicitiae* u ovom diskursu ostaje na zadnjem mjestu kao vrhunac i iskaz čiste ljubavi bez ikakvih primisli.

III. B. Ljubavni diskurs i semantičko polje u pjesmama koje odražavaju ljubavnu bol

Kao i u prethodnima, osnovni motiv u svim analiziranim pjesmama koje odražavaju ljubavnu bol jest Lezbija. Katulovo pisanje pokazuje da koliko je od te ljubavi *gorio* u stanju svoje zanesenosti, toliko ga je ona *spaljivala* kada je odnos njega i Lezbije bio prekinut.

U šest analiziranih pjesama javljaju se sljedeći hiperonimi:

- ❖ *iniuria*
- ❖ *excrucior*
- ❖ *accusatio*
- ❖ *ingratus amor*

Ovi hiperonimi su također iskaz gradacije Katulovih osjećaja te se u pjesmama vidi niz osjećaja od *neppravde* do *nemile ljubavi*. Oni su, kao i hiperonimi u pjesmama Lezbiji,

hiponimi hiperonima *Amor*. Od navedenih je hiperonima samo *excrucior* osjećaj, dok su ostali proizašli iz osjećaja.

❖ *iniuria*

Iniuria, nepravda nije osjećaj, ali je uzrok osjećaja izazvanih njome i zato se kao hiperonim ovdje nalazi na prvome mjestu. Javlja se u predzadnjem stihu pjesme broj LXXII:⁵⁰

Dicebas quondam solum te nosse Catullum,

Lesbia, nec prae me velle tenere Iovem.

Dilexi tum te non tantum ut vulgus amicam,

sed pater ut gnatos diligit et generos.

Nunc te cognovi: quare etsi impensius uror,

5

multo mi tamen es viliior et levior.

„Qui potis est, inquis?“ Quod amantem iniuria talis

cogit amare magis, sed bene velle minus.

Gledajući konstrukciju pjesme, može se vidjeti da se prva četiri stiha referiraju na prošlost, a druga četiri stiha na sadašnjost. Katul uspoređuje ta dva vremena i na taj način odjeljuje pjesmu na dva djela. To je, također, vidljivo i u dvama priložima: *quondam* u prvom stihu i *nunc* u petom stihu. Ovdje se služi *kontrastom*, odnosno *antitezom*,⁵¹ figurom misli. Hiponim *diligo* dolazi u dvama oblicima: *dilexi* u trećem i *diligit* u četvrtom stihu. U tim se stihovima nalazi *poredba*,⁵² figura riječi, kojom pjesnik govori koliko mu je Lezbija nekada bila važna. U petom i šestom stihu hiponimi su: *impensior uror* (od *uro*, 3.) koji se odnosi na pjesnika te *viliior* i *levior* koji se odnose na Lezbiju. U zadnjem stihu hiponimi su: *amo magis* i *velle* (od *volo, velle, volui*) *minus*, gdje su *magis* i *minus antonimi*.⁵³ Potrebno je spomenuti i zadnju rečenicu pjesme:

⁵⁰ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 164.

⁵¹ Antiteza (figura misli) je izražavanje suprotnosti u iskazu povezivanjem dviju riječi, sintagmi ili rečenice suprotnog značenja. Prikladno je sredstvo naglašavanja sukoba ideja ili emocija, dramatiziranja situacije, polemičkog uvjeravanja, gdjekad i izazivanja smijeha. („Antiteza“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 51.)

⁵² Poredba (figura riječi, trop) je povezivanje bića, predmeta, stvari i pojava na temelju skrivenog ili pripisanog zajedničkog svojstva. Uvriježeno sredstvo afektivnog naglašavanja i stilskog pojačavanja izraza. („Poredba“, *Ibid.* 256.)

⁵³ Antonim je riječ suprotna značenja prema drugoj riječi; protuznačnica, suprotnica. („Antonim“, preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/> (zadnji pristup: 1.9.2018.))

(...) *Quod amantem iniuria talis
cogit amare magis, sed bene velle minus.*

U njoj se nalazi *kadenca*,⁵⁴ figura dikcije kojom Katul postupno vodi misao i pjesmu kraju.

❖ *excrucior*

Drugi je hiperonim *excrucior*. Prva pjesma u kojoj nalazimo njegove hiponime jest poznata *Miser Catulle*, odnosno – pjesma broj VIII⁵⁵ u devetnaest holijamba. Većinom je pisana u drugom licu singulara, od Katula za Katula, i sadrži objašnjenja situacije u kojoj se nalazi te ohrabrenja za period boli u kojem jest. Od dvanaestog do osamnaestog stiha obraća se Lezbiji, ali u tim stihovima o sebi govori u trećem licu singulara.

Prvi se hiponimi javljaju u prva dva stiha:

*Miser Catulle, desinas ineptire,
et quod vides perisse, perditum ducas.*

Hiponim *miser* teško je odrediti kao figuru; on je više odraz Katulova stanja prilikom razmišljanja o proteklim ljubavnim danima. U drugom stihu hiponimi su *perisse* (od *pereo, ire*) i *perditum* (od *perditus, 3*). Te su dvije riječi sinonimi, a osim toga, ovdje se radi i o *igri riječima*,⁵⁶ figuri dikcije i figuri riječi, kojom Katul zgodno postiže zvučnost.

U stihovima devet i petnaest nalaze se dva hiponima:

(...) *tu quoque, inpote[ns, noli]*
(...) *Scelesta, vae te! (...)*

15

Hiponimi *inpotens* i *scelest*a imaju suprotna značenja; dok se prvi odnosi na Katula, drugi se odnosi na Lezbiju. Katul ih koristi kako bi naglasio razliku između sebe i Lezbije te na taj način nalazi uzrok (i svojevrsnog krivca) svojih osjećaja. U tom tonu nastavlja od petnaestog do osamnaestog stiha:

⁵⁴ Kadenca (figura dikcije) je silazna, padajuća intonacija koja u govoru, čitanju ili deklamiranju obilježava kraj rečenice ili stiha. („Kadenca“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 166.)

⁵⁵ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 36.

⁵⁶ Igra riječima (figura dikcije i figura riječi, trop) je pojam koji objedinjuje niz stilskih postupaka i figura koji se temelje na zvukovnom ili smisaonom poigravanju jezikom. („Igra riječima“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 152.)

(...) *Quae tibi manet vita?*
Quis nunc te adibit? Cui videberis bella?
Quem nunc amabis? Cuius esse diceris?
Quem basiabis? Cui labella mordebis? (...)

Vidljivo je da su ovi stihovi niz *retoričkih pitanja*,⁵⁷ figure misli, unutar kojih se nalazi *anafora*,⁵⁸ figura dikcije. Katul ovdje ne samo da Lezbiji nameće krivnju, već kroz pitanja provlači i svoje nekadašnje viđenje Lezbije i njihovih zajedničkih trenutaka. To čini kao da bi je podsjetio na to da više nigdje ne će pronaći nikoga tko će je voljeti tako, baš kao što i samome sebi govori isto u petom stihu:

(...) *amata nobis, quantum amabitur nulla! (...)* 5

Druga pjesma koja se može svrstati u ovu skupinu jest pjesma broj LVIII:⁵⁹

Caeli, Lesbia nostra, Lesbia illa.
illa Lesbia, quam Catullus unam
plus quam se atque suos amavit omnes,
nunc in quadriuiis et angiportis
glubit magnanimi Remi nepotes. 5

Cijeli se treći stih može promotriti kao jedan veliki hiponim koji prikazuje Katulovu bol. On opisuje suštinu svoje ljubavi koju i dalje gaji prema Lezbiji, pri tome navodeći kako je svojevremeno ona bila veća i od koje druge ljubavi koju je imao i za koga. *Geminacijom* (*Lesbia illa, illa Lesbia, quam..., plus quam*) stvara ritmičnost pjesme i pušta riječi da *teku* do zadnja dva stiha u kojima se susreće sa stvarnošću i slikovito opisuje prizor Lezbijina trenutnog života.

⁵⁷ Retoričko pitanje (figura misli) je pitanje na koje se ne očekuje odgovor. Pitanjem prikrivena tvrdnja kojom se naglašavaju govornikovi stavovi i dojmovi, izriču šokantne i dirljive stvari, ističu jake emocije poput ljubavi, oduševljenja, čuđenja, mržnje, ogorčenosti, sažaljenja. („Retoričko pitanje“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 271.)

⁵⁸ Anafora (figura dikcije) je ponavljanje iste riječi ili skupine riječi na počecima uzastopnih stihova u pjesmi ili na počecima uzastopnih rečenica ili rečeničnih dijelova u prozi, govorništvu, konverzaciji, reklami. („Anafora“, *Ibid.* 33.)

⁵⁹ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 88.

❖ *accusatio*

Hiperonim *accusatio* proizlazi iz pjesnikove ogorčenosti i nemoći. U gradaciji osjećaja, ključan je za osvještavanje događaja i promjenu diskursa u pjesmama. Pjesnik više nije u tolikoj mjeri orijentiran na sebe, već osjećaje gorčine usmjerava na Lezbiju.

Svoje mišljenje o njoj izražava u stihovima pjesme XI⁶⁰ koja prikazuje kraj ljubavi nakon što se Katul vratio iz Bitinije i odbio Lezbiju kada je htjela obnoviti vezu.⁶¹

(...) *Cum suis vivat valeatque moechis,
quos simul complexa tenet trecentos,
nullum amans vere, sed identidem omnium
illa rumpens; (...)*

20

(...) *nec meum respectat, ut ante, amorem,
qui illius culpa cecidit velut prati
ultimi flos, praetereunte postquam
tactus aratro est.*

Katul u osamnaestom i devetnaestom stihu koristi *hiperbolu*,⁶² figuru misli, kao i u prethodno analiziranoj pjesmi broj V prilikom naglašavanja nezasitnosti (*Da mi basia mille, deinde centum, dein mille altera, dein secunda centum, deinde usque altera mille, deinde centum...*). Smiruje osjećaje dovodeći ih na razinu ravnodušnosti iz koje dalje izvlači krivicu i usmjerava je na Lezbiju. Stoga je *culpa* u dvadeset drugom stihu hiponim nakon kojega slijedi *poredba* u posljednjim dvama stihovima, koja daje sličicu ljubavi uspoređene sa sudbinom nježnog cvijeta na livadi.

Slično je i u pjesmi broj LXXV:⁶³

*Huc est mens deducta tua, mea Lesbia, culpa
atque ita se officio perdidit ipsa suo,
ut iam nec bene velle queat tibi, si optuma fias,*

⁶⁰ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 11.

⁶¹ *Ibid.* 10.

⁶² Hiperbola (figura misli) je naglašavanje ideje, emocije ili obavijesti pretjerivanjem, koje ističe afektivni odnos govornika spram predmeta govora. („Hiperbola“, Krešimir BAGIĆ, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012, 140.)

⁶³ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 166.

nec desistere amare, omnia si facias.

Ovdje se također nalazi hiponim *culpa* uz koji je vezan hiponim *mens perdidit* (od *perdo*, 3.) kao *metafora* kojom pjesnik ne mijenja diskurs, već ustraje u ponavljanju svojeg izraza prilikom obraćanja Lezbiji.

❖ *ingratus amor*

Posljednji hiperonim *ingratus amor* nalazi se u pjesmi broj LXXVI⁶⁴ nazvanoj *Ad deos*. Ta pjesma ne samo da se diskursom razlikuje od ostalih ovdje navedenih, već predstavlja i svojevrsan *rez* u Katulovim osjećajima i pisanju. Kroz dvadeset šest stihova on razmatra život i utjecaj ljubavi. U petome i šestome stihu govori:

(...) *multa parata manent tum in longa aetate, Catulle,* 5
ex hoc ingrato gaudia amore tibi. (...)

Hiponim *longa aetas* predstavlja utisak koji je u njemu ostavila *amor*. Unatoč tome što *ingratus amor* ima neprivlačan prizvuk, hiponim *gaudium* nalazi se unutar njegove sintagme i vezan je uz *longa aetas*.

(...) *omnia quae ingratae perierunt credita menti.*

Kao kod hiperonima *excrucior*, i ovdje se nalazi hiponim *pereo*, ali ovaj put pojačan uz *omnia perire* kao potpuni prekid i odmak od prošlosti. Čak i u desetom stihu Katul koristi riječ *excrucior*:

Quare cur te iam amplius excrucior? 10

Nadalje, samome sebi postavlja *retorička pitanja*:

(...) *Quin tu animo affirmas atque istinc teque reducis*
et dis invitis desinis esse miser?

Sintagma *animo affirmare* (od *affirmo*, 1.) te *reducere* (od *reduco*, 3.) tvore novu sintagmu iz koje proizlazi hiponim *desinis* (od *desino*, 3.) *miser*.

(...) *Difficile est longum subito deponere amorem;*

⁶⁴ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 166.

difficile est, verum hoc, qua lubet, efficias:

una salus haec est, hoc est tibi pervincendum (...) 15

Trinaesti i četrnaesti stih možda su najznačajniji u pjesmi; u njima se nazire iskreno Katulovo razmišljanje o ljubavi koja je bila nemala vijeka. Izraz *difficile est* na početku je oba stiha i u tome se prepoznaje *anafora*, s time da u prvome stihu kompletan hiponim čini sintagma *difficile est deponere* (od *depono*, 3.). U petnaestome stihu hiponim *salus* u potpunoj je suprotnosti s *ingratus amor* kao osjećaju koji je neprolazan, što je i naglašeno prethodnim izrazom.

Katul se, nadalje, obraća bogovima:

(...) *O di, si vestrum est misereri, aut si quibus umquam
extremam iam ipsa in morte tulistis opem,
me miserum aspiciate et, si vitam puriter egi,
eripite hanc pestem perniciemque mihi, 20
quae mihi subrepens imos ut torpor in artus
expulit ex omni pectore laetitas.
Non iam illud quaero, contra me ut diligat illa,
aut, quod non potis est, esse pudica velit:
ipse valere opto et taetrum hunc deponere morbum. 25
O di, reddite mi hoc pro pietate mea.*

Prvi hiponim u ovom posljednjem dijelu pjesme jest *mors*, *smrt* koju Katul uspoređuje s onime što proživljava kako bi od bogova dobio pomoć. Zato se opet javlja hiponim *miser* u sljedećem stihu. Izrazi *pestis* i *pernicies* u dvadesetom stihu su sinonimi nakon kojih dolazi izraz *torpor* kojemu pojačavaju i nadopunjuju značenje. Zadnji hiponim jest *morbus*. Uočljivo je da su svi hiponimi u ovih deset stihova gotovo i sinonimni. Ukazuju na sve negativno što je proizašlo iz ljubavi, ističući da je ljubavna bol jednaka fizičkim oboljenjima i naposljetku umiranju. Navedeno je da je diskurs u ovoj pjesmi drukčiji no u ostalima; tomu trag nije samo mračniji stil pisanja, nego i pjesnikovo odjeljivanje osjećaja koje ne skriva, već se u svojoj nemoći više ne obraća prijateljima za savjet i utjehu, nego bogovima koje podsjeća na svoju pobožnost.

IV. Zaključak

Katul je bio svestrani pjesnik. Njegove su pjesme odrazi osjećajâ koje je proživljavao i nije teško pratiti njihov razvoj i rasplinjanje. U objema podjelama pjesama, i onima koje odražavaju sreću i onima koje odražavaju ljubavnu bol, Katul se koristi jednostavnim leksikom uz pažljiv odabir riječi koje dobro uklapa u tematiku pjesama. On ne skriva ništa; piše iz nutrine, ali ipak pažnju posvećuje ritmu, stilskim figurama i raznim pjesničkim slikama.

U ljubavnim pjesmama Lezbiji živahan je i strastven, ispunjen emocijama i neustrašiv. Sve podređuje *Amoru* i ženi koja je utjelovljenje istoga. Njegov je izraz nježan, ali nestašan i taj je diskurs potpuno prožet opčinjenošću Lezbijom i vapajem za vječnošću koju želi proživjeti s njom.

Kod pjesama koje odražavaju ljubavnu bol na površinu izlazi Katulova razočaranost. Iako ispunjen boli, ne odstupa od biranja riječi uz poneku iznimku gdje Lezbiju naziva *scelestâ* ili sličnim pridjevima. U tim je pjesmama orijentiran na sebe i osjećaje koji su prisutni; često razgovara sa sobom ili se obraća prijatelju. Prilikom obraćanja Lezbiji, spominje prošlost, sadašnjost i budućnost; podjeća je na odnos koji su imali, krivi je za bol koju zbog nje proživljava te opominje da je više nitko ne će voljeti kao on.

Diskurs u ovim dvjema skupinama razlikuje se; u prvoj podjeli Katul u središte stavlja Lezbiju, a u drugoj sebe, leksik prilagođava osjećajima koji su tematika pjesama. U objema je skupinama ispunjen gorljivošću; u prvoj je ona prikazana kao zanesenost, a u drugoj kao žudnja za izbavljenjem iz situacije. Također se i u jednoj i u drugoj skupini obraća bogovima; u prvoj traži od njih da ljubav nema kraj, a u drugoj da boli dođe kraj.

Vrtlog je Katulovih osjećaja šarolik i dinamičan. Katul je često puta bio rastrgan između dviju krajnosti koje mu je donijela ljubav. Tomu možda najbolje svjedoči pjesma broj LXXXV⁶⁵ koja obuhvaća sve osjećaje koji su se u ovom radu analizirali. Živio je za ljubav, a kada je njegova sreća završila, ljubav nije iz njega iščezla već je ostala prisutna kao dio podvojenih osjećaja.

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.

Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

⁶⁵ Gaj Valerije KATUL, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996, 172.

Popis literature:

1. Bagić, Krešimir *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012
2. Barthes, Roland, *Fragmenti ljubavnog diskursa*, Naklada Pelago, Zagreb, 2007
3. Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000
4. Divković, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Dunja d.o.o., Bjelovar, 2006
5. Gortan, Gorski i Pauš, *Latinska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1979
6. Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/>
7. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/>
8. Hunter, Lauren, *Translation of Catullus 51 and Sappho 31*, <https://escholarship.org/uc/item/4nm542kj>
9. Katul, Gaj Valerije, *Pjesme*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996
10. *Leksikon antičkih termina* (ur. Dubravko Škiljan), Izdanja Antibarbarus, Latina et Graeca, Zagreb, 2003
11. Merlin 2015/2016, <http://moodle.srce.hr/2015-2016/mod/page/view.php?id=146443>
12. Škiljan, Dubravko, *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb, 1985
13. Škiljan, Dubravko, *Vježbe iz semantike ljubavi*, Antibarbarus, Zagreb, 2007

Sažetak rada

Gaj Valerije Katul živio je u prvoj polovici 1. st. pr. Kr. u Rimu. Pisao je poeziju i bio je dio skupine neoterika koji su formirali novi pjesnički izraz. Četiri je godine, uz nekoliko prekida, bio u ljubavnoj vezi s udanom ženom kojoj je dao pseudonim *Lezbija*. Posvetio joj je mnoge pjesme i dio su njegove zbirke *Carmina* koja sadrži 116 pjesama.

U radu su analizirane Katulove pjesme Lezbiji koje se dijele na one koje odražavaju ljubavnu sreću i one koje odražavaju ljubavnu bol. Katul je s gorljivošću opisivao svoju ljubav, kao i bol koju je prekid iste prouzročio. Stihovima je pristupao vrlo iskrenih osjećaja i zbog toga je kroz pjesme lako promatrati njihovu gradaciju. Diskurs prve skupine razlikuje se od diskursa druge skupine. Dok je u prvoj Katul bio orijentiran na iskazivanje osjećaja Lezbiji, u drugoj se skupini okreće sebi i onome što proživljava. Ipak, kroz leksik se vidi da iza stihova stoji ista osoba te unatoč tome što se tematika pjesama mijenja, Katul ne odstupa od svojega stila.

Uz navedene, još je i treća skupina pjesama posvećena ženama od kojih se dio može svrstati među ljubavne pjesme. One u radu nisu analizirane jer se leksikom razlikuju od prethodnih i jer iznose općeniti Katulov stav prema ženama, kao i stav tadašnjeg društva, i time se svrstavaju u zaseban, treći diskurs.